

De constitutionele omgang met de belangen van toekomstige generaties (1)

Arie den Breejen

Recentelijk deed het Bundesverfassungsgericht een [geruchtmakende uitspraak](#).¹ Volgens het gerecht is de Duitse klimaatwetgeving in strijd met [de Duitse Grondwet](#). Op grond daarvan moet in de Duitse besluitvorming rekening worden gehouden met de belangen van toekomstige generaties.² Volgens het gerecht rust op de staat niet alleen de verplichting toekomstige generaties te beschermen, maar ook de lasten van verontreiniging over generaties te verdelen.

Duitsland is niet het enige land dat toekomstige generaties grondwettelijk bescherming biedt. Dit is ook het geval in landen als Argentinië, [België](#)³, Egypte, Frankrijk, Iran, Zuid-Afrika, Zweden, en ja, zelfs in het Brazilië van Bolsonaro.

Dat rekening moet worden gehouden met de belangen van toekomstige generaties vloeit voort uit de term ‘duurzame ontwikkeling’, in 1987 gemunt door de Commissie Brundtland in het rapport ‘[Our Common Future](#)’. Een ontwikkeling is duurzaam wanneer die voorziet in de behoeften van de huidige generaties, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen. Het gaat, kort gezegd, om de behoeften aan collectieve en individuele ontwikkeling (het ontwikkelingsspoor) en aan collectieve en individuele bescherming van leven(svoorwaarden) en gezondheid (het beschermingsspoor), nu en in de toekomst.

Dat rekening moet worden gehouden met die behoeften is ook te vinden in (de preambule van) verdragen, zoals voor het marien milieu⁴, de biodiversiteit⁵, het klimaat (‘Parijs’)⁶, de milieueffectrapportage, de toegang tot de rechter (‘Aarhus’)⁷, en het [Verdrag betreffende de Europese Unie](#)⁸.

In ons land is de zorg van de overheid grondwettelijk gericht op de bewoonbaarheid van het land, de bescherming en verbetering van het leefmilieu en de bevordering van de volksgezondheid.⁹ Onder het leefmilieu moet het fysieke milieu worden begrepen.¹⁰ Het gaat om het leefmilieu voor *de ontplooiing van het menselijk leven in dit land*.¹¹ Daarbij is primair gedacht aan de ontplooiing van de mens “*in zijn individualiteit*”.¹² Onder het leefmilieu wordt volgens Van Dale verstaan de door de mens *gecreëerde* omgeving of te wel de woonwijk, het bedrijfsterrein, de openbare weg etc. In allerlei opzichten heeft het begrip leefmilieu, anders dan de omgevingswetgever stelt¹³, niet de ruime betekenis van het begrip ‘milieu’.¹⁴ Dit begrip gaat niet over de grote grensoverschrijdende, grootschalige, collectieve en verder in de toekomst gelegen bedreigingen voor toekomstige generaties. De Nederlandse Grondwet is in die zin niet erg bijdetijds.

Geluid wordt vooral gezien als een gezondheidsprobleem en een vorm van overlast. Een aanpak van die problemen in ons land is grondwettelijk geïndiceerd. Andere problemen van geluid, zoals voor onze medeschepselen en de biodiversiteit (onderwatergeluid) niet.

Van veel meer dan symbolische betekenis is onze Grondwet voor de juridische praktijk niet. De Grondwet staat, anders dan in Duitsland, niet voor gerechtelijke toetsing open.¹⁵ De kans op lastige gerechtelijke uitspraken als in Duitsland is niet aanwezig. Wat betreft de belangen van het nageslacht heeft een beroep op het [Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele](#)

¹ Bundesverfassungsgericht: Beschluss van 24 maart 2021: [BvR 2656/18](#).

² Artikel 20a Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.

³ Artikel 7bis Belgische Grondwet: Bij de uitoefening van hun respectieve bevoegdheden streven de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten de doelstellingen na van een duurzame ontwikkeling in haar sociale, economische en milieugebonden aspecten, rekening houdend met de solidariteit tussen de generaties.

⁴ Preambule van het [Verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan](#).

⁵ Via de verplichtingen voor ‘duurzaam gebruik’ in het [Verdrag inzake biologische diversiteit](#).

⁶ Preambule van de [Overeenkomst van Parijs](#).

⁷ Artikel 1 van het Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden. Zie verder de jurisprudentierubriek van JG 2021-02.

⁸ Artikel 3, derde lid, tweede alinea.

⁹ Artikel 21 en 22, eerste lid, Grondwet.

¹⁰ TK 1976-1977, 13872 en 13873, nr. 55b, p. 49

¹¹ [TK 1975-1976, 13873, nrs. 1-4, p. 13](#).

¹² TK 1975-1976, 13873, nrs. 1-4, p. 3 en TK 1973-1974, 12944, nr. 2, p. 11 en 12.

¹³ TK 2013-2014, 33 962, nr. 3, p. 615.

¹⁴ De onderdelen van de fysieke omgeving en de processen daarin van invloed op het leven van organismen, zoals de mens.

¹⁵ Artikel 120 Grondwet.

[vrijheden](#) (EVRM) en het [Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten](#) (IVBPR) wel enig kans op succes.¹⁶ Hoewel de verdragen primair een antwoord zijn op de ernstige schendingen van mensenrechten in de twintigste eeuw, moet op grond daarvan soms ook rekening worden gehouden met de grootschalige bedreigingen voor toekomstig menselijk leven.¹⁷ De verdragen en de belangen van toekomstige generaties zijn, zoals uitgebreid belicht in de media, inmiddels ook een rol gaan spelen in het [civiele recht](#) (Shell).¹⁸

¹⁶ Zie voor de toepassing van EVRM op geluid: de redactionele bijdrage: JG 2013-02.

¹⁷ HR van 20-12-2019, [ECLI:NL:HR:2019:2006](#).

¹⁸ *Rechtbank Den Haag van 26 mei 2021*; [ECLI:NL:RBDHA:2021:5337](#). Zie ook [het oordeel](#) van het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties van 23 september 2020, CCPR/C/127/D/2728/2016. par. 9.4.